

Katholieken en liberalen deden vooral de armen betalen.

De socialisten hebben aangedrongen opdat de rijken hun deel zouden betalen.

Het burgerlijk blok wil dat « GISTEREN » zou terugkeeren

Affiche van de BWP voor de wetgevende verkiezingen van 1921. Een diepe kloof tussen discours en daad...

Socialisten en belastingen in de periode 1914-1962: een duale verhouding

André Hardewyn, VUB-FWO

Van socialisten die aan de herverdelingsproblematiek hun bestaansreden koppelen zou men kunnen verwachten dat er qua fiscaliteit een coherente en principiële visie bestaat die als leidraad gehanteerd wordt bij beleidsbeslissingen. Onderstaande bijdrage wil het socialistische fiscale discours toetsen aan de realisaties tussen 1919 en 1962, twee data die tegelijk verwijzen naar mijlpalen in de Belgische fiscale geschiedenis, namelijk de totstandkoming van de progressieve inkomstenbelasting die een einde maakte aan de lange 19e-eeuwse belastinginertie en de hervorming van 1962 die de Belgische belastingpolitiek min of meer afstemde op die van de buurlanden.

De vooroorlogse posities

Het belang van de fiscale surplusextractie (= belastingen) in de globale overheidsfinanciering kan moeilijk overschat worden. Samen met de niet-fiscale inkomsten vormt zij de belangrijkste pijler van de staatsinkomsten. Zeker in de socialistische optiek, waar het belang van de collectieve sector minstens evenwaardig is aan en zelfs primeert op het privé-initiatief speelt zij een cruciale rol in de uitbouw van de staat als correctief herverdelend organisme. In dit verband zijn twee toepassingsmodaliteiten van het grootste belang: de verdeling van de belastingdruk over de verschillende belastbare objecten of handelingen en de manier waarop de overheidsmiddelen worden besteed. Vertaald naar een adequaat belastingbeleid impliceert dit de complementaire werking van drie factoren: een doorzichtige belastbare massa, geconcretiseerd door

een reële aangifte van alle belastbare componenten, de invoering van progressieve tarieven en een afdoende controle. De sociale component wordt verder geëxpliciteerd door de beperking van indirecte taksen⁽¹⁾, zeker op levensnoodzakelijke producten omdat die omgekeerd progressief inwerken op de inkomens van sociaal zwakkeren, en door de instelling van een belastingvrij levensnoodzakelijk minimum.

Vóór WO I werden die revindicaties vrij eenvoudig ingevuld. Vermits de indirecte belastingen het zwaarst wogen op de zeer bescheiden inkomens van de meeste arbeidersgezinnen werd de afschaffing ervan als een belangrijke prioriteit beschouwd. Van de directe belastingen ondervonden bescheiden inkomens minder hinder. De koppeling van het belastingstelsel aan het kiessysteem maakte dat lagere inkomenscategorieën geen directe belasting betaalden en bijgevolg ook niet kiesgerechtigd waren. De meer goeoden waren onderworpen aan directe belastingen met een gemeenschappelijk kenmerk: ze waren alle forfaitair vastgesteld. De grondbelasting was gebaseerd op het kadastraal inkomen (KI) dat theoretisch de jaarlijkse netto huurwaarde van het onroerend goed weerspiegelde. De praktijk week daar echter van af door het gebruik van referentiepercelen en de zeer onregelmatige aanpassing van die KI's aan de werkelijkheid, de zogenaamde kadastrale perequaties. De personele belasting steunde op uiterlijke tekenen en indicien: ramen en deuren, schoorstenen, bedienden, paarden. Het patentrecht waarmee bedrijven en vrije beroepen werden geconfronteerd leunde meer aan bij een jaarlijks vergunningsrecht dan bij een echte winstbelasting, daarvoor was de indeling van patentplichtigen in diverse categorieën te star. Voor roerende inkomsten kunnen we kort zijn: vóór WO I werden ze nauwelijks belast.

Het was in die omstandigheden niet te verwonderen dat het aandeel van de belastingen in het geheel van de staatsontvangsten procentueel verminderde en dat vooral de directe belastingen verhoudingsgewijs steeds minder opbrachten. Net voor het uitbreken van WO I waren de niet-fiscale inkomsten van de staat groter dan de fiscale! Vanuit socialistische optiek was dat uiteraard geen gunstig uitgangspunt om de sociale voorzieningen uit te bouwen. Alleen de invoering van een veralgemeend capacitair belastingstelsel - dus op basis van draagkracht - kon hiervoor de nodige middelen genereren. Nochtans werd vóór WO I de fiscale problematiek door de BWP niet prioritair behandeld. Alle aandacht ging naar de verwerving van het Algemeen Enkelvoudig Stemrecht (AES) dat in deze als breekijzer dienst deed om ook op andere terreinen - in casu het fiscale - democratiseringsdynamieken op gang te brengen. De enige die concrete parlementaire pogingen ondernam was de socialistische hoogleraar, socioloog en econoom Hector Denis (1842-1913) die tot tweemaal toe een wetsvoorstel voor de invoering van een progressieve inkomstenbelasting indiende. Hij steunde daarbij op de onderzoeksresultaten van de liberale socioloog, hoogleraar en latere directeur van het Institut de Sociologie Solvay, Emile Waxweiler (1867-1916), die in zijn studie *Heures de Travail et salaires dans l'Industrie belge* waren gepubliceerd. Daaruit bleek dat de belastingdruk van de indirecte taxatie op gezinnen met een jaarinkomen beneden het bestaans-

minimum (1200 BEF) torenhoog opliep. De katholieke meerderheid verwierp echter zowel in 1894 als 1901 de voorstellen. Vanuit haar politieke positie was dit ook het enig logische wat zij kon doen, want zij dankte haar parlementaire meerderheid precies aan de twee- en driestemmers, die ook het meest te verliezen hadden bij een herverdelend belastingmechanisme. Dat in die omstandigheden de pleidooien voor een meer realistische fiscale grondslag en progressieve tarieven van de in 1891 opgerichte Belgische Volksbond genegeerd werden, was tekenend voor de machtsverhoudingen binnen de Katholieke Partij. Het XVI-punten programma van Daens' Volkspartij, dat ook democratische belastinghervormingen eiste, was hetzelfde lot beschoren.

Tijdens WO I kwam de fiscale problematiek in een stroomversnelling. Beleidsverantwoordelijken uit alle partijen begrepen dat het bestaande belastingstelsel noch verenigbaar was met de op til zijnde politieke democratisering, noch met de financiële noden die door de oorlogsomstandigheden waren gecreëerd. Dit betekende echter allerminst dat voortaan de fiscale rangen gesloten waren. Een aantal conservatieve katholieken wilde het vooroorlogs stelsel behouden, alleen de tarieven zouden verhogen. De BWP daarentegen bepleitte een nationalisatie van alle voorzieningen van openbaar belang, waarbij naast nutsbedrijven onder de vorm van openbare regies - spoorwegen, trams, elektriciteit,... - ook de mijnsector en de verzekeringen betrokken waren. In tweede instantie wenste de BWP de verworven rijkdom af te romen, door grote fortuinen, erfenissen en oorlogswinsten aan te pakken. Al deze maatregelen moesten toelaten de arbeidende bevolking vrij te stellen van inkomstenbelasting en de indirecte belastingdruk aanzienlijk te verminderen. Deze vrij utopische visie kon evenwel alleen gerealiseerd worden als de socialisten de volstrekte meerderheid behaalden, een eventualiteit die niet bewaarheid werd. Integendeel, de verkiezingsuitslag van 1919, de eerste met het AES, veroordeelde de politieke partijen tot een coalitiecultuur waarbij de fiscaliteit als transactiemiddel een belangrijke pion werd.

Theoretische posities van fiscale protagonisten

De verplichte samenwerking van de diverse politieke formaties confronteerde meteen ook de bijhorende maatschappelijke visies, gekristalliseerd in fiscale beleidslijnen. Essentieel moest een evenwicht gevonden worden tussen de economische efficiëntie - de fiscaliteit quasi uitsluitend in functie van de economische groei en bijgevolg, in hoofde van de aanhangers, van de toekomstige rijkdomcreatie - en de sociale rechtvaardigheid, waarbij via het belastingstelsel de anomalieën die optraden door de bestaande verhouding tussen arbeid en kapitaal konden gecorrigeerd worden. Tot de eerste groep behoorden vooral conservatieve katholieken en liberalen, die in deze de spreekbuis waren van burgerij en zelfstandige ondernemers - boeren, middenstanders, werkgevers, uitoefenaars van zelfstandige beroepen, renteniers, eigenaars - die weinig voelden

voor een verandering van de bestaande sociaal-economische krachtsverhoudingen. Zij ijverden voor een beperkte staat, geen fiscale herverdeling en een solidaristisch belasting-concept dat voortaan ook de loontrekkers onderwierp aan de directe fiscale punctie. De liberale minister van Oorlog Fulgence Masson (1854-1942), verklaarde in 1919 "*que la prétention des ouvriers de se décharger des charges publics [sic], alors qu'ils ont l'égalité des droits est de nature à produire la plus fâcheuse impression*".⁽²⁾ Onderliggend bestond uiteraard de vrees dat een grotere collectivisering vertaald in een strenge fiscale controle een verschuiving van de privé (economisch-financiële machtscentra, banken, holdings,...) naar de staat zou teweegbrengen, wat tevens de bestaande politieke verhoudingen zou wijzigen. Een beperkte staat was niet alleen noodzakelijk om de internationale concurrentie van het bedrijfsleven te vrijwaren, maar tevens om een veralgemeend herverdelingsmechanisme in de kiem te smoren, want dat zou ongetwijfeld leiden tot wat "*l'état spoliateur*" genoemd werd, een situatie waarbij afdwingbare sociale rechten automatisch meer fiscale middelen genereerden.

Vertaald naar concrete belastingmaatregelen betekende dit in de eerste plaats de afwijzing van een vermogensbelasting: de fiscale punctie moest beperkt blijven tot de vruchten van de arbeid en niet uitgebreid worden tot de kapitaalbasis zelf. Maar ook voor de diverse inkomstenbronnen zelf wezen conservatieven een volledige doorzichtigheid af. De grondbelasting bleef vastgesteld op het forfaitair bepaalde KI, voor roerende inkomsten werd een afdoende controle afgewezen en qua bedrijfsinkomsten van niet-loontrekkers golden geen uniforme regels voor de vaststelling van de belastbare basis. Integendeel, voor de landbouwers werd al spoedig een onderling vastgesteld (tussen landbouworganisaties en de fiscus) forfaitair stelsel van kracht; voor bepaalde zelfstandigen die geen boekhouding voerden werd geschat. Vrije beroepen hanteerden het wapen van het beroepsgeheim om geen inzicht in de werkelijke inkomsten te gedogen. Op tariefgebied werd gepleit voor de proportionaliteit als regel, een geringe progressiviteit werd voorbehouden voor de globale belasting, die alle inkomsten samentelde om op die manier de werkelijke draagkracht van de belastbare eenheid, in casu het gezin, te kunnen belasten.

De politieke verdeling van de arbeiderswereld bepaalde grotendeels de fiscale mogelijkheden. De socialistische eisen voor een verhoogde staatsfinanciering door een vermogenskadaster, een realistische vaststelling van alle werkelijke inkomsten, hoge progressieve tarieven en een doorgedreven fiscale controle, werden grotendeels gecounterd door de opstelling van de christelijke arbeidersbeweging die de katholieke eenheid prioritair stelde boven een gepolariseerde fiscale opstelling die lijnrecht inging tegen alle corporatistische basisbeginselen. Hierdoor werd de BWP veroordeeld tot een fiscale transactiepolitiek die spoedig leidde tot een diepe kloof tussen discours en daad. De eerder vermelde gebrekkige vaststelling van bepaalde inkomsten leidde er ook toe dat van een afbouw van de indirecte taxatie geen sprake was, wel integendeel. Van alle vooroorlogse voorstellingen bleef dus nog maar weinig over, terwijl de fiscale

compromispolitiek binnen de socialistische beweging voor een tweespalt zorgde tussen diegenen die principieel een aantal revindicaties wilden realiseren en zij die in ruil voor regeringsdeelname bereid waren die principes verregaand te hypothekeren. Op alle terreinen van de fiscaliteit - indirecte taxatie, vaststelling belastbare inkomsten, gezinsmodulatie, tarieven, vrijgesteld minimum, gelijkwaardige fiscale behandeling enz. - bonden de socialisten in. De stelling van Charles Maier⁽³⁾, dat tijdens het interbellum een socialistische regeringsdeelname alleen aanvaardbaar was in de mate dat die akkoord gingen met de economische concepten van de burgerlijke partijen, was qua fiscale politiek in België volledig van toepassing.

De verhouding tussen directe en indirecte belastingen

In de 19e eeuw was de indirecte taxatie voor de arbeidende bevolking de meest onrechtvaardige aangezien de proportionele tarieven onevenredig zwaar drukten op de laagste inkomens. Toch kwam in 1913 zowat 70% van de totale belastingopbrengst uit die sector. Het was dus meer dan begrijpelijk dat alle werknemersorganisaties voor een drastische inkringing pleitten, zeker voor de meest noodzakelijke producten. Die eis werd evenwel niet ingewilligd, zeker niet nadat in 1921 een algemene overdrachtaks van 1% was ingevoerd. De socialisten slikten die nieuwe belasting slechts met veel tegenzin, vooral omdat zij de arbeiders als enigen hadden overgehaald om het stoppagestelsel - de bedrijfsafhouding op het loon door de patroon - te aanvaarden, in ruil voor een afbouw van de indirecte belastingen. Ze aanvaardden de nieuwe belasting dan ook alleen voorwaardelijk, in afwachting van een taks op onroerende meerwaarden, een maatregel die er echter niet kwam. De overdrachtaks bleef dus een definitieve belasting, verdubbelde zelfs in 1926 ten gevolge van de stabilisatiebelastingen, die mee door de socialisten werden ingevoerd, werd in 1929 terug afgebouwd, maar verhoogde tijdens de crisisjaren van de jaren 1930 drastisch, samen met de accijnzen. In 1937 werd een naoorlogs hoogtepunt bereikt toen de indirecte belastingen alweer voor bijna 70% van de globale belastingontvangsten tekenden. Een technische verklaring voor het veelvuldig gebruik ervan school in het feit dat het zowat de enige taxatievorm was met een onmiddellijke weerslag op de staatsfinanciën. Een politiek-psychologische reden was de quasi onzichtbare aanwezigheid van de belasting in de prijs van een product of dienst, een eventualiteit die de politieke kost voor beleidsverantwoordelijken sterk verminderde.

Na WO II bleef de BSP een te hoge indirecte taxatie afwijzen en men zag inderdaad het aandeel relatief dalen⁽⁴⁾, maar dit was voornamelijk te wijten aan de verhoogde fiscale druk op arbeidsinkomens en het effect van de crisisbelasting, waarvan de tarieven tijdens en na WO II de pan uitrezen. In vergelijking met de vooroorlogse periode verzesvoudigden de opbrengsten van de met het zegel gelijkgestelde belastingen, terwijl

Eyskens buiten!

STEM SOCIALIST

Toen de eenheidswet van 1960 nieuwe indirecte belastingen aankondigde, stonden de socialisten op de eerste rij om de schadelijke effecten ten nadele van de 'kleine man' te beklemtonen

de evolutie van het algemene prijspeil slechts een verviervoudiging verantwoordde. De socialistische opstelling werd helemaal ondermijnd toen de regering-Van Acker (1954 - 1958) de indirecte belastingen met 10% optrok, dit voornamelijk om de wet van 11 maart 1954 te financieren die de zelfstandige arbeiders verzekerde tegen de gevolgen van ouderdom en vroegtijdige dood. Toen in 1960 de eenheidswet van eerste minister Gaston Eyskens voor 6,6 miljard BEF nieuwe indirecte belastingen aankondigde - de overdrachtstaks werd van 5 op 6% gebracht - in het kader van een grootscheepse saneringsoperatie, stonden de socialisten weer op de eerste rij om terecht de schadelijke effecten ten nadele van de 'kleine man' te beklemtonen. Maar toen de BSP enkele maanden later na verkiezingen in de regering trad, zette voorzitter Leo Collard ten aanzien van een enorm vooropgesteld deficit vlug zijn bezwaren tegen diezelfde verhoging opzij.⁽⁵⁾ De linkervleugel merkte schamper op: "*Les électeurs socialistes peuvent encore admirer les panneaux électoraux protestant contre l'augmentation des impôts.*"⁽⁶⁾ Deze meer tegemoetkomende houding vanwege de socialisten na WO II had ongetwijfeld te maken met de toenemende welvaart, waardoor indirecte belastingen weliswaar nog steeds omgekeerd progressief inwerkten op diverse looncategorieën, maar zeker niet meer tot algemene verpaupering leidden. Ook de invoering van de Rijksmaatschappelijke Zekerheid in 1944 had een verregaand beschermend effect op de laagste inkomensstrata. Maar toch bleef het een feit dat het belangrijk aandeel van de indirecte taxatie in de globale belastingopbrengst vooral te wijten was aan de ontoereikende opbrengst van de directe belastingen, waarbij de adequate vaststelling van het belastbaar inkomen de hoeksteen was.

Alle Belgen gelijk voor de (fiscale) wet?

De overschakeling in 1919 van een indicatiënstelsel (belasting gebaseerd op uiterlijke tekenen) naar een reëel vastgesteld inkomen op basis van een aangifte, zorgde onmiddellijk voor een aantal problemen. Enerzijds waren alle fiscale protagonisten akkoord om de inkomens uit arbeid positief te discrimineren ten opzichte van verdiensten uit verworven rijkdom, maar binnen het segment van de bedrijfsinkomsten rees de vraag naar de 'gelijkwaardige' vaststelling van de inkomens. Voor loon- en weddetrekkers lag de zaak eenvoudig: hun verdiensten waren algemeen gekend, aangezien het voor de werkgevers aftrekbare bedrijfslasten waren die via het stoppagestelsel onderworpen waren aan periodieke fiscale afhoudingen. Voor winsten van handelaars en ondernemers, erelonen van uitvoerders van vrije beroepen en landbouwinkomsten was de situatie gecompliceerder. Theoretisch was hun belastbaar inkomen het resultaat van de bruto-inkomsten verminderd met de door de wet toegestane bedrijfslasten. Normaliter bracht een boekhouding hier uitsluitel, maar deze praktijk was niet verplicht. Landbouwers riepen hun ongeletterdheid in om eraan te ontsnappen en uitvoerders

van vrije beroepen verwierpen die modaliteit omdat die hen teveel assimileerde met het commercieel aspect van gewone handelspraktijken.

Behalve deze 'technische' moeilijkheden doorkruisten ook ideologische factoren de adequate vaststelling van de belastbare basis. Voor de katholieke partij waren de landbouwers van onschatbaar belang voor de instandhouding van het katholieke karakter van het platteland als dam tegen het socialisme. Het was dus cruciaal het aantal landbouwers te behouden en bijgevolg het fiscaal stelsel zodanig te moduleren dat het geen aanleiding gaf tot een grondige reorganisatie van de sector. Onder katholieke druk werd heel de landbouwsector dus fiscaal geprivilegieerd en kunstmatig in leven gehouden. Binnenskamers werd dit door de socialisten wel aangeklaagd, maar zelfs bij de hervorming van 1962 - in een roomsrode coalitie - kwam een meer realistische vaststelling van de landbouwinkomsten niet ter sprake. Ook tijdens de paarse coalitie-Van Acker - Liebaert, toen de CVP niet aan het beleid deelnam, veranderde er niets.

Ook het grote aantal middenstanders speelde in de katholieke kaart, want de ongebreidelde proliferatie van kleine zelfstandigen remde de syndicalisatiegraad en meteen een sociaal polarisatiemodel, eigen aan grotere ondernemingen, fors af. De best georganiseerde groepen - bakkers, herbergiers, beenhouwers - verkregen dan ook reeds vanaf de jaren 1920 een belastingforfait, een veralgemening bleef uit door de programmatische en organisatorische verdeeldheid van het middenstandslandschap. Tijdens het interbellum waren de socialisten niet bij machte de steeds toenemende forfaitariseringsdrang in te dijken. Na WO II, toen de BSP de middenstand in toenemende mate als een potentieel interessante electorale doelgroep beschouwde, ging de partij mee een aantal middenstandseisen actief ondersteunen. Zij protesteerde niet - zelfs niet vanuit de oppositie - toen in 1951 de fiscale gelijkheid in de tarieven tussen de verschillende beroepscategorieën van kracht werd, ook al correspondeerde die niet met gelijke plichten inzake aangifte. Sterker nog, de regering-Van Acker voerde een driejaarlijks forfait voor kleine zelfstandigen in, ook al was de partij in 1954 naar de kiezer getrokken met de belofte de belastingen optimaal te laten renderen "*en décelant exactement la matière imposable*".⁽⁷⁾ Dat deze toenaderingspogingen tot de middenstand niet door alle militanten in dank werden afgenomen bewees W. Deswarte, lid van de fiscale commissie van de BSP, tevens lid van de Hoge Raad voor Financiën, die de socialistische pleidooien voor een fiscale gelijkschakeling en de vervanging van de bestaande overdrachtaks door een forfaitair stelsel beschouwde als "*un geste de pur électoralisme, en contradiction totale avec les conclusions de la commission fiscale depuis 1946*". Hij trok dan ook zijn conclusies en stapte op.⁽⁸⁾

De uitoefenaars van vrije beroepen waren voor de conservatieve partijen van bijzonder grote betekenis. Apothekers, artsen, advocaten en notarissen vervulden als notabelen van de gemeenschap een sociaal regulerende rol. Het kwalitatief contact dat zij met alle bevolkingslagen onderhielden maakte van hen uitgelezen barometers van alle sociaal-economische en menselijke basisverhoudingen. Bovendien claimden zij omwille van

hun unieke sociologische positie een specifiek fiscaal statuut dat hen zeker niet gelijkstelde met loontrekkers, maar evenmin assimileerde met zelfstandigen. Toen in 1924 de overheid trachtte via een verplicht "*carte à souches*" een meer nauwkeurig inzicht te krijgen in de werkelijke verdiensten, laaide het verzet zo hoog op dat een tweedeling ontstond tussen de corporaties met een interne tuchtprocedure en de andere. Eerstgenoemde mochten zich beperken tot een vorm van summiere boekhouding. Bovendien traden de uitvoerende organen van die beroepscorporaties op als bemiddelaar tussen de leden en de fiscus, in die mate zelfs dat de unilaterale en rechtstreekse band tussen fiscale overheid en belastingplichtige via de corporatie werd omgeleid. Deze werkwijze schakelde de veralgemeende fraude niet uit, want in 1948 zou toenmalig minister van Financiën Gaston Eyskens een zwaar conflict uitvechten met de geneesheren, alweer in een poging om de fiscale aangifte nauwer te laten aansluiten bij de werkelijke inkomsten. Hij werd evenwel door zijn eigen partij teruggefloten⁽⁹⁾: de "*grote invloed*" van het geneesherenkorps in de partij moest tot meer omzichtigheid vanwege de minister leiden. Ook ten aanzien van advocaten: "*Le ministre devrait avoir plus d'égards pour un corps aussi important.*" Hiermee liep ook deze poging om in het aangiftegedrag van niet-loontrekkers meer discipline te brengen op niets uit.

Het vermogen: een heilig huisje als een versterkte burcht

Toen na WO I een aantal landen geconfronteerd werd met een te grote geldhoeveelheid en een hoge staatsschuld, greep een aantal daarvan terug naar een vermogensbelasting⁽¹⁰⁾, om door dit middel de eerder genoemde anomalieën uit de wereld te helpen. Terwijl in België beide aanleidingen er zeker ook waren, werd de stap nooit 'echt' overwogen. Vooral de conservatieve vrees voor een vermogenskadaster dat door de socialisten kon misbruikt worden deed alle eventuele voordelen in het niet verzinken. In de schoot van de BWP verdedigde Brusselaar Max Hallet (1864-1941) de invoering, Léon Meysmans (1871-1952) was vrijwel de enige die in de Kamer een enigszins uitgewerkt wetsvoorstel neerlegde. In de senaat bepleitte Albert François (1879-1946) het principe, zonder verdere details. Al bij al stonden de officiële socialistische demarches in schril contrast met het strijdbaar discours terzake dat naar de achterban werd gehouden. In de Brusselse 1-meistoet van 1924 droeg men nog een pancarte mee waarop "*La levée sur le capital peut seule relever notre change*" stond, ook al was op voorhand beslist dat deze eis geen deel zou uitmaken van eventuele regeringsonderhandelingen. De katholieke voorman en Boerenbondvoorzitter Joris Helleputte verklaarde reeds in 1921 dat indien men de teksten van het socialistische partijcongres doornam, de gedachte aan een vermogensbelasting was opgeborgen.⁽¹¹⁾

Na WO II kwam de problematiek door dezelfde omstandigheden terug op de voorgrond, maar ook dan werd een unieke formule gevonden om geen vermogenskadaster

te creëren. Zelfs bij de socialisten was het geloof helemaal verdwenen. Toen een lid van het partijbureau de oprichting van dergelijk kadaster suggereerde, verwees voorzitter Max Buset het voorstel beleefd maar kordaat naar de prullenmand: "*Ce projet, très intéressant en lui-même, nécessitera une mise en application d'assez longue durée.*"⁽¹²⁾ De kapitaalbelasting werd dus 'zakelijk' doorgevoerd, wat betekende dat geen aangifte noodzakelijk was. De fiscus baseerde zich gedeeltelijk op vooroorlogse data waardoor een effectieve gegevensbank overbodig werd en 'het gevaar' van een inpassing van dergelijke belasting als vast onderdeel in het vigerend fiscaal bestel van de baan was. Bovendien bleven de tarieven proportioneel en werd een aantal ontsnappingsroutes gecreëerd waardoor beter gegoeden een groot gedeelte van hun vermogen in veiligheid konden brengen.⁽¹³⁾ In de jaren na de initiële invoering zouden trouwens nog een aantal 'verzachtingsmaatregelen' worden ingevoerd.

Bij de fiscale hervorming van 1962 kwam een eventuele vermogensbelasting een laatste maal op de proppen. Omdat de hervorming in de eerste plaats bedoeld was om meer inkomsten te genereren lag het voor de hand dat de socialisten de eis van een vermogensheffing zouden stellen. Maar op de timide aanbrenge van de kwestie door de socialistische onderhandelaars - Paul-Henri Spaak en Franz Tielemans - werd door de CVP-ers André Dequae en Paul Willem Segers met een categoriek njet gereageerd. Hierbij bleef het echter niet. Op de socialistische vraag om de inkomsten uit dat vermogen nauwkeuriger vast te stellen door de opheffing van het bankgeheim of minstens door invoering van couponborderellen waardoor de fiscus via uitbetalende instellingen of personen inzicht kreeg in de vermogensopbrengsten kwam een al even krachtadige oppositie: "*Il ne faut pas parler de bordereaux de coupons, sinon l'offensive contre la réforme fiscale sera totale.*"⁽¹⁴⁾

Hiermee werd een traditie voortgezet die reeds onmiddellijk na WO I was begonnen. Bij de invoering van de progressieve inkomstenbelasting in 1919 was geen sluitend controlemechanisme voor de roerende inkomsten voorzien. Vrees voor kapitaalvlucht en het ontbreken van een internationale consensus terzake waren de aangehaalde redenen. Na de eerste verkiezingen volgens het AES kwam de materie terug op tafel en het wetsontwerp terzake voorzag een dubbel controleborderel. In de senaat werd dit onderdeel echter met een grote meerderheid weggestemd. Slechts 25 senatoren (op 84) stemden voor het borderel, onder wie acht socialisten, elf liberalen en zes katholieken!⁽¹⁵⁾ In 1923 verwierp eerste minister Theunis opnieuw de invoering; slechts door internationale overeenkomsten en nominatieve stukken kon de fraude worden bestreden.⁽¹⁶⁾ Reeds eerder vond de Kamercommissie van Financiën dat de invoering "*de zaken en verhandelingen zou belemmeren zonder de gewenste uitkomsten te bereiken.*"⁽¹⁷⁾ In die omstandigheden was de tariefverhoging waarop de socialisten aandrongen een slag in het water en eerder nog een alibi om de fraude te verergeren, wat later overigens in het *Rapport du comité consultatif financier* werd aangetoond.⁽¹⁸⁾ Toen in 1933 een algemene crisisbelasting werd ingevoerd die theoretisch een solidaire inspanning van alle inko-

mens veronderstelde, was die niet van toepassing op de roerende waarden, wat niet alleen felle reacties uitlokte van de socialistische oppositie, maar ook van de gerenommeerde belastingdeskundige en liberaal senator Jules Ingenbleek (1876-1953). In 1937/1938, met de socialisten Hendrik De Man en Eugène Soudan als ministers van Financiën, werd getracht de tijdelijk afgeschafte crisisbelasting te vervangen door een 'mobiele bijbelasting', die ook de roerende inkomsten belaste, maar vooral katholieke conservatieven verzetten zich hevig, wat tot de val van de regering leidde. Na WO II bleef deze situatie onveranderd: de aangifte van roerende inkomsten bleef afhangen van de goodwill van de belastingplichtige. Het ingewikkelde voorheffingstelsel dat door de hervorming van 1962 werd gecreëerd, was niet bij machte de fraude in de sector op te heffen.

De impact van de onroerend goedbelasting of eenvoudigweg de grondbelasting werd volledig bepaald door de aanpassing (perequatie) van de kadastrale inkomens aan de werkelijke huurprijzen. Dit kadastraal inkomen (KI) was theoretisch gelijk aan de netto-huurwaarde van een onroerend goed en gold als belastingbasis. De centrale overheid hief daarop een zeker percentage, dat op zijn beurt de basis vormde voor de provinciale en gemeentelijke opcentiemen, die van langsom meer aan belang wonden en met het hoofdbestanddeel van de grondbelasting aan de haal gingen. De houding van alle politieke partijen werd geconditioneerd door het belang van het onroerend goed voor hun respectieve achterban. Voor de conservatieven kwam daar nog bij dat eigendom een middel was tot sociaal civisme dat het kapitalistisch maatschappijmodel ondersteunde. Voor de socialisten werd het bezit van de eigen woning vooral na WO II een bewijs van verticale sociale mobiliteit waardoor de belastingpolitiek inzake onroerend goed niet langer een ideologische splijtzwam vormde. Zij beperkten zich in hun doelgroep veelal tot de belangen van de sociale woningbouw, terwijl katholieken en liberalen, gezien de sociologische samenstelling van hun kiezers, zich ook voor andere onroerende goederen interesseerden. Het beste bewijs van die convergentie werd geleverd in 1962, toen zowel CVP als BSP quasi eensgezind besloten om het KI te deglobaliseren, ook al was de invoering van een globaal systeem - dat alle inkomstenvormen in een aanslagbasis bijeenbracht - één van de hoofdoelen van het project. In dit verband vormden landbouwers en werkgevers twee vooraanstaande protagonisten in het debat omtrent de grondbelasting. De eersten omdat na de invoering van een forfaitaire inkomstenbelasting de grondbelasting voor hen gewoon de belangrijkste vorm van taxatie was, de anderen omdat zij af wilden van de grondbelasting op industriële equipage, de zogenaamde onroerende goederen door bestemming. Daar kwam nog bij dat de zware industrie vooral gevestigd was in Waalse gemeenten, bestuurd door socialistische mandatarissen, waardoor het vraagstuk een onmiskenbaar ideologisch tintje kreeg. Precies door deze connotatie en door de technische moeilijkheid om een valabel alternatief voor de betrokken gemeenten te vinden bleef de zaak onopgelost. De boeren daarentegen konden gebruik maken van een sterke organisatie - de

*Hendrik de Man (1e rij, 3e v.l.) als minister van Financiën
in de regering-P. E. Janson, 24 november 1937*

Boerenbond - en hun strategische positie binnen de katholieke partij om hun re-indicaties te verwezenlijken. Zo zetten zij in volle crisisperiode van de jaren 1930 de perequatie van de ongebouwde percelen volledig naar hun hand.⁽¹⁹⁾ De enige vermogensbelasting die als dusdanig niet werd gecontesteerd was de successiebelasting. Vóór WO I was die echter alleen gebaseerd op het onroerend inkomen en de waardebepaling ervan gebeurde deels via het KI, deels op basis van de venale waarde.⁽²⁰⁾ Dit resulteerde in bijzonder lage opbrengsten in vergelijking met een aantal omliggende landen. Het feit dat iedereen een wijziging van de bestaande regels voorstond betekende nog niet dat alle hervormingsplannen in dezelfde richting gingen. De socialisten vroegen om een reële schatting van de eigendom bij overlijden, de toevoeging van de roerende waarden aan de nalatenschap en de instelling van progressieve tarieven. Alhoewel het regeringsontwerp op de meeste van deze eisen inging, zwakte de overwegend katholieke middenafdeling van de Kamer die intenties af, door voornamelijk te sleutelen aan de bewijsvoering van de erfgenamen. Ook de progressiviteit lag voor een aantal conservatieve katholieken moeilijk. De katholieke oud-minister van Financiën Julien Liebaert (1848-1930) noemde de progressiviteit het grootste kwaad en een wapen in handen van de socialisten die alleen maar op confiscatie uit waren.⁽²¹⁾ Dat de formele wijzigingen aan de successiewetgeving op vakkundige wijze konden en ook werden geneutraliseerd door de toepassingsmodaliteiten, bewezen de opbrengsten. Ondanks menigvuldige aanpassingen van tarieven en de inschrijving in de wet van hoger vermelde beginselen, bleven de opbrengsten zeer bescheiden. Terwijl in 1913 nog 7,66% van de belastingontvangsten uit vermogensheffingen afkomstig waren, waarvan de successierechten een wezenlijk onderdeel vormden, daalde dit tijdens het interbellum tot gemiddeld slechts 3,4%. Na WO II klom dit percentage naar gemiddeld 5,55%, nog niet echt een massale bijdrage tot de staatsinkomsten.

Belasting naar draagkracht

De belastinghervorming van 1919 steunde theoretisch op het capaciteitsbeginsel dat de plaats innam van het 19e-eeuwse profijtmechanisme. Twee factoren lagen aan de basis: de samenstelling van het gezin en de hoogte van het inkomen. Zoals uit het voorgaande overzicht blijkt, was van een consequente vaststelling van de verscheidene inkomstenbronnen geen sprake. Daar kwam nog bij dat de gezinsmodulering (de bepaling van het belastbaar inkomen naargelang van het aantal personen ten laste) ook al geen herverdelende impulsen bevatte. Ze werd namelijk procentueel vastgesteld zodat ze toenam met de hoogte van het inkomen. Technisch gesproken werd het belastbaar inkomen proportioneel (dus met een vast percentage ongeacht de hoogte van het inkomen) verlaagd naargelang van het aantal personen ten laste, terwijl daarnaast ook de tarieven rekening hielden met de gezinslast. Door deze techniek was de aftrek voor één per-

soon ten laste ingeval van een hoog inkomen vaak belangrijker dan het vrijgestelde minimum voor een heel, maar arm gezin. Nu was dat precies ook de bedoeling van vooral conservatieve katholieken: enerzijds het (grote) gezin als maatschappelijke basiscel fiscaal uit de wind zetten en anderzijds de verticale sociale mobiliteit afremmen. Die visie werd helder verwoord door de conservatieve katholieke Pierre de Liedekerke (1869-1943) die in 1930 het hele naoorlogse belastingsysteem kapittelde en vooral aanstoot nam aan de zelfs matige herverdelingsimpulsen die ervan uitgingen ⁽²²⁾: *“Ce qui suffit pour l'éducation d'un enfant ouvrier est supposé suffire pour le fils d'un magistrat.”* Na WO II zou Pierre Harmel de reproductie van de historische klassenindeling blijven verdedigen door het draagkrachtbeginsel niet alleen te koppelen aan de hoogte van het inkomen, maar tevens aan de uitgebreidheid van de behoeften die samengesteld waren uit de werkelijke gezinslasten en de sociale rang. ⁽²³⁾

Het was dus allerminst verwonderlijk dat de fiscale aanpassingen van 1951, die door de katholieke regering werden tot stand gebracht, die theoretische standpunten concreetiseerden. De aftrekken voor personen ten laste schoten de hoogte in, met de nadruk op grote gezinnen, wat door de liberalen als een schaamteloos geschenk aan de katholieke achterban werd bestempeld. ⁽²⁴⁾ De socialisten daarentegen pleitten voor een gemeenschappelijke basisaftrek, gecorrigeerd voor het aantal personen ten laste, een duidelijke demarche in de richting van kleinere gezinnen. Toch bleef de socialistische kritiek op de wet-Van Houtte zeer gematigd. Dit paste immers in de pogingen om zich meer naar het politieke centrum te richten, een evolutie die vooral na WO II merkbaar werd, ook in fiscale standpunten. Het elitair gerichte aftreksysteem voor personen ten laste bleef daarom bestaan, ook na de belastinghervorming van 1962 waar de socialisten mee verantwoordelijk voor waren.

Het tweede luik van de fiscale gezinsmodulering betrof de vraag of het gezinsinkomen de taxatiebasis vormde, dan wel of de inkomsten afzonderlijk in hoofde van de echtgenoten dienden belast. In 1919 was een dubbel systeem ontstaan: cumulatie voor de Aanvullende Personele Belasting (APB), de zogenaamde supertaks, maar een gescheiden belasting voor de bedrijfsinkomsten. Dit laatste systeem veranderde in 1934 toen naar aanleiding van de crisisbestrijding de cumulatie van de inkomsten werd ingevoerd. Na WO II werd vanuit liberale en socialistische hoek die maatregel meermaals gecontesteerd ⁽²⁵⁾, maar het zou pas tijdens de regering-Van Acker (1954-1958) zijn dat er concrete veranderingen optraden. Behalve de kostprijs van de maatregel werd daarop nog een politiek probleem geënt in die zin dat een uitbreiding tot de zelfstandigen, gekoppeld aan de forfaitaire taxatie, een dubbel voordeel zou hebben betekend. Het was evenwel de katholieke oppositie die met de hele problematiek zeer verveeld zat. Het was moeilijk toe te geven dat een van de morele basiswaarden van de partij, het gezinsverband op huwelijksbasis, een fiscale benadeling inhield tegenover andere samenlevingsvormen. De CVP kon zich dus moeilijk openlijk verzetten tegen een afschaffing van de cumulatie en binnenskamers gaven sommigen ook toe dat het bestaan-

de stelsel een grove anomalie was, maar een aantal scherpslijpers vond dat de aangevoerde moraliteitsgronden - bevordering concubinaat - slechts een betrekkelijke waarde hadden. Hoe dan ook, de maatregel kwam er, ook al werden er een aantal uitzonderingen ingebouwd om misbruiken te voorkomen.

Nauwelijks acht jaar na de invoering van de decumulatie kwam dit belangrijk sociaal en emancipatorisch democratisch principe opnieuw op de helling. In haar zoektocht naar nieuwe middelen schafte de CVP-BSP - regering Lefèvre-Spaak de decumulatie terug af. Als doekje voor het bloeden werd een bijkomende aftrek ('abattement') voorzien dat voor de laagste inkomens aanvankelijk een gelijkaardig effect had als de decumulatie. Dit was ook nodig wilde men de socialistische vrouwenbeweging SVV over de streep trekken, want die had in een resolutie haar principiële verwerping van de cumulatie gestaafd: "*Il ne s'inscrit pas dans le cadre de l'émancipation juridique et morale de la femme.*"⁽²⁶⁾ Toch was hiermee de zaak niet van de baan. Deze aftrek kende een bovengrens die in de daaropvolgende jaren niet werd aangepast, zodat van langsom meer gezinnen, ook met bescheiden inkomsten, toch zwaarder werden belast. Hiermee had de socialistische familie eens te meer een van haar weinig principiële verwezenlijkingen opgegeven.

De minstbedeelden in de kou

Behalve het gewicht van de indirecte taxatie waren in de personenbelasting twee elementen van het grootste belang voor de kleine man: de hoogte van het vrijgestelde minimum en de aanpassing van de belastingschalen aan de levensduurte. Bij de invoering van het progressieve stelsel van inkomstenbelasting was de vaststelling van een vrijgesteld minimum een van de meest omstreden punten. Door de omgekeerd solidaristische conservatieve visie werd alleen de eerste 3000 BEF vrijgesteld ingeval van gezinslasten. Bij de aanpassingen van de wet in 1920 kwam er een minimum van 1800 à 3000 BEF uit de bus, naargelang van de categorie van gemeenten. Wie echter meer dan tweederde van het minimum verdiende betaalde alsnog een forfaitaire bijdrage van 12 BEF. Deze solidariteitscontributie moest voorkomen dat een te ruim vrijgesteld minimum (sic) als de belastingvrijstelling voor een bepaalde klasse overkwam. De bedragen lagen ook mijlenver verwijderd van het in 1901 door Hector Denis becijferde minimum van 1200 BEF, onmiddellijk na WO I het equivalent van 6000 BEF.⁽²⁷⁾ Hiermee was de basis gelegd voor een van de meest fundamentele kenmerken van het Belgisch belastingstelsel, namelijk de zeer lage vrijgestelde minima. Tijdens het interbellum trachtten de socialisten wel hieraan te verhelpen, maar hun voorstellen stuitten telkens op een conservatieve oekaze. Hun meest succesvolle demarche greep plaats tijdens het kabinet Pouillet-Vandervelde in 1925, toen de minima van bedrijfsbelasting en aanvullende belasting van elkaar werden losgekoppeld, waardoor voor deze laatste het gros van de belastingplichtigen voortaan was vrijgesteld.

Na WO II zagen de diverse regeringen in lage minima en de niet-aanpassing van de belastingschalen aan de levensduurte een uitgelezen middel om de staatsinkomsten op te krikken, dit ondanks aandringen van ABVV en ACV om de evolutie van de levensduurte in het belastingstelsel te weerspiegelen. In 1948 verdubbelde het vrijgestelde minimum tot 14.400 BEF in vergelijking met 1938, ver beneden de muntontwaarding, want een volledige aanpassing zou het minimum op 24.696 BEF gebracht hebben. Voor hogere inkomens daarentegen was de compensatie wel volledig, want een vooroorlogs inkomen van 150.000 BEF betaalde zowat 8% belasting, evenveel als een vergelijkbaar inkomen van 500.000 BEF na de oorlog. Voor het jaar 1945 betekende dit dat inkomsten tussen 10.000 en 25.000 BEF samen meer dan een kwart van de bedrijfsbelastingen ophoestten (of 15,8 miljard BEF) daar waar deze inkomens eigenlijk belastingvrij hoorden te zijn. Ook nadat de moeilijkste naoorlogse jaren achter de rug waren zette deze tendens door.⁽²⁸⁾ Zelfs toen de socialisten met de liberalen regeerden bleven de minima onveranderd, de belastingschalen niet-geïndexeerd. Dit resulteerde in vergelijking met de buurlanden in een globaal lage belastingdruk die schril contrasteerde met de hoge heffingen op arbeiderslonen.⁽²⁹⁾ Tijdens de regering-Van Acker lanceerde het ACV een campagne om de belastingschalen te indexeren, wat uiteraard niet vrij was van politiek opportunisme. Na de regeringswissel nam het ABVV die rol over, maar de toenemende verslechtering van de staatsfinanciën zorgde in 1959 voor slechts een marginale aanpassing. Wie gedacht had dat de fiscale hervorming van 1962 eindelijk deze sluipende taksverhoging uit de wereld zou helpen, kwam bedrogen uit. De indexering van de belastingschalen kwam niet in de wet en de minima werden opgetrokken tot het peil dat de socialisten in... 1951 als amendement op het ontwerp-Van Houtte hadden voorgesteld.

Socialisten aan het fiscale roer

Een van de meest opvallende fenomenen in de betrokken periode was het feit dat de titularis op het ministerie van Financiën steevast uit katholieke of liberale hoek kwam, zich het aureool van expert aanmat, wat een waarborg heette te zijn voor deskundigheid en onpartijdigheid, maar in feite een rechtstreekse affiliatie was van het financieel-economisch establishment. Diep in de jaren 1930, nadat de zwaarste crisisjaren voorbij waren, werd Hendrik De Man (1885-1953) als eerste socialist titularis op het departement van Financiën in de tweede regering-Van Zeeland (1936-1937). Die benoeming was voor hem evenwel een vergiftigd geschenk, opgedrongen door de partijtop en in de eerste plaats door 'patron' Vandervelde die eropuit was De Man aan prestige te doen inboeten. Maar ook Spaak zag zijn concurrent liever binnen dan buiten de regering. Hoe dan ook, De Man werd al onmiddellijk geconfronteerd met een oplopend overheidstekort, wat de plannen voor een fiscale vereenvoudiging meteen sterk reduceerde.

Hij werd bijgevolg verplicht nieuwe middelen te zoeken wat helemaal niet paste bij zijn temperament en hij liet zich dan ook ontvallen: *"La simplification fiscale, une meilleure répartition, je n'ai jamais caché que je me sens pas l'homme pour faire cela, parce que cela m'intéresse moins."*⁽³⁰⁾ Na de regeringsswissel in de herfst van 1937 (kabinet-Janson) liep de budgettaire toestand zodanig uit de hand dat De Man voor meer dan 1 miljard nieuwe fiscale plannen op tafel legde. Niet alleen de omvang verbaasde, ook de verdeling wekte onder meer bij de katholieke voorman Pierlot grote verwondering. Zowat driekwart van de nieuwe inkomsten kwam ten laste van de meer gegoeden, de rest was voor rekening van rokers en drinkers. Blikvangers waren een verhoging van de grondbelasting, de invoering van een militaire taks⁽³¹⁾, diverse aanpassingen op het vlak van de roerende inkomsten, de toepassing van een globaal progressief tarief in plaats van een getrap in de APB, een verhoging van de tarieven in de supertaks, een supplementaire taks op feitelijke monopolieondernemingen, een eveneens aanvullende taks op het geheel van de nalatenschap, een gelijke fiscale behandeling van uitgekeerde en gereserveerde winsten, een hervorming van de bedrijfstaks van beheerders en commissarissen van vennootschappen⁽³²⁾ en een verhoging van vaste en proportionele registratierechten.

Tot een discussie over deze toch wel opmerkelijke aanpak kwam het echter niet. De Man nam ontslag, officieel wegens gezondheidsredenen, maar zijn eigen versie wierp een verhelderend licht op de werkelijke reden: *"Comme j'avais la conviction que sur ces projets fiscaux, le gouvernement se casserait, j'avais l'intention de partir là-dessus, parce que je considère que pour les socialistes c'était une excellente question."* Het ontslag groeide niet uit tot een splijtzwam voor de regering. De conservatieven beschouwden het vertrek als een grote overwinning: *"La défaite de la plus grande machine de guerre que le parti socialiste ait montré contre nous."*⁽³³⁾ De christen-democraten zwegen de inhoud van de fiscale voorstellen dood. Hiermee was de BWP voor een dubbele uitdaging gesteld: een opvolger vinden voor De Man en een andere inhoud geven aan de fiscale projecten die duidelijk niet door het conservatieve deel van de coalitie gesmaakt werden. Omdat De Man blijkbaar zijn voorstellen zonder enige ruggespraak had uitgewerkt, was Jules Merlot (1885-1959), gedoodverfd opvolgingskandidaat, niet zomaar bereid diens taak voort te zetten: *"Je ne suis pas de taille à porter un costume de domestique."* Bovendien was er aan het Hof nogal wat *"résistance"* tegen zijn kandidatuur, want hij was een groot voorstander van de supertaks. Uiteindelijk viel de keuze op de Brusselse hoogleraar Eugène Soudan (1880-1960). Hij verving het grootste gedeelte van de belastingverhogingen in de roerende en onroerende sector door een mobiele bijbelasting, een crisistaks die een aanzienlijke inbreng van de lagere inkomenscategorieën impliceerde. Van De Mans plannen op het vlak van de successierechten bleef niets meer over. De extrataxatie van de ondernemingen bleef wel overeind, maar met andere toepassingsmodaliteiten. Toch bleek dit pakket voor de katholieke conservatieven globaal onaanvaardbaar en ze lieten de regering er dan ook over struikelen.

Na deze prominente socialistische aanwezigheid op het departement van Financiën

zou men tot 1961 moeten wachten om nog een socialist verantwoordelijkheid te zien dragen in fiscale aangelegenheden. In het kabinet-Lefèvre-Spaak dat in 1961 werd gevormd, nam Franz Tielemans (1906-1962) de functie van adjunct-minister van Financiën waar. Alhoewel hij mee aan de wieg stond van de fiscale hervorming van 1962, kon men moeilijk gewagen van een van de architecten, daarvoor was de socialistische inbreng te gering. De adequate vaststelling van alle vormen van inkomsten en een afdoende controle daarop, waren precies de twee rechtvaardigheidscomponenten van een beleid waaraan het grotendeels ontbrak. De forfaitaire stelsels bleven bestaan, het onroerend inkomen werd uit de globalisatie gelicht en de vaststelling van de roerende inkomsten was allesbehalve waterdicht. Maatregelen om de fraude te bestrijden werden grotendeels buiten de hervorming gehouden, ondanks de werkzaamheden van een commissie die precies met de uitwerking van ontduikingsmechanismen was belast. Spilaanslagvoeten waardoor de progressie in de laagste schalen werd afgeremd kwamen er niet, evenmin als een behoorlijk vrijgesteld minimum en een indexering van de belastingschalen. Over het behoud van de proportionele aftrekken voor personen ten laste en de herinvoering van de cumulatie van de inkomens hadden we het reeds eerder. Het was in die omstandigheden niet verwonderlijk dat vanuit linkse hoek, onder meer via *La Gauche*, de adjunct-minister zwaar op de korrel werd genomen, mede omdat hij geen rekening hield met het gemeenschappelijk fiscaal platform dat door de twee grote vakorganisaties in de aanloop naar de hervorming was opgesteld.

Slotbeschouwing: socialistische fiscale doctrine een lege doos?

In 1946 wees het socialistisch Nederlands Tweede-Kamerlid J. Hofstra reeds op het quasi ontbreken van een mondiale sociaal-democratische fiscale doctrine⁽³⁴⁾ en ook in België kwam historicus V. De Ridder tot hetzelfde besluit: *“Waar wij hoger van socialistische afzijdigheid gewaagden, zijn wij trouwens mild geweest. Inderdaad, wanneer men de evolutie van de Belgische belastingpolitiek sedert de laatste oorlog overschouwt, ... zou men ongetwijfeld een scherpere uitdrukking kunnen gebruiken.”*⁽³⁵⁾ Deze analyse legde niet alleen de vinger op een pijnlijke maar feitelijke realiteit, maar wees tevens duidelijk op de tekortkomingen van de herverdelingspolitiek. Zoals we reeds bij de aanvang vermeldden, bestond die uit twee onderdelen waarvan het eerste - de eerlijke toepassing van het capaciteitsbeginsel - van langsom meer in de vergetelheid raakte door een ongebreidelde compromispolitiek en bij hoofde van socialistische beleidsverantwoordelijken plaats maakte voor de garantie van de globale overheidsfinanciering met daaraan gekoppeld de budgettaire uitgaavenpolitiek. Daarbij werd uit het oog verloren dat de twee complementair werken en dat het loslaten van de capacitaire spelregels of een gedeelte ervan - juiste vaststelling van alle inkomsten en toepassing van progressieve tarieven - contraproductief uitpakte voor de lage en middeninkomens van loontrekkers. Aangezien een groot aantal inkom-

sten ofwel slechts gedeeltelijk ofwel helemaal niet werd vastgesteld, viel het grootste gewicht op die inkomsten die wél volledig aangegeven werden, en dit om de globale overheidsfinanciering op peil te houden. Vandaar dat de minima laag werden gehouden en dat de progressie veel sterker was in de laagste regionen van de inkomstenschalen dan in de hoogste. De niet-indexering van de belastingschalen scherpte die anomalie alleen maar aan. Wat baatte het van de loonindexering - toch ingevoerd om de koopkracht te beschermen - een heilige koe te maken als de resultaten ervan grotendeels door de fiscale heffingen werden afgeroomd? Een groot aantal bescheiden inkomenstrekkingen betaalden inkomstenbelasting daar waar ze eigenlijk hadden moeten zijn vrijgesteld. Daartegenover stonden grote inkomsten die slechts zeer gedeeltelijk werden aangegeven en nauwelijks gecontroleerd, waardoor de inkomstenongelijkheid nog toenam. Wat de sociale hand uitdeelde werd grotendeels via de fiscale teruggenomen.

Na WO II verminderde de focus op de fiscale herverdeling nog door de invoering van de RMZ. De weinige socialistische klemtonen die tijdens het interbellum waren opgemerkt, verdwenen. Door de aandacht meer en meer te richten op de middengroepen werd het fiscale discours in toenemende mate afgevlakt. Zo verdedigden de socialisten de forfaitaire belasting voor kleine zelfstandigen, veranderden ze niets aan de forfaits voor de landbouw, verhoogden ze de indirecte belastingen en veranderden in minder dan een decennium principieel van mening omtrent de decumulatie. Bovendien opteerden ook zij voor de weg van de minste weerstand door de reeds eerder vermelde onvolledige aanpassingen aan de levensduurte. Communicatief zat de socialistische familie al in een even grote dualiteit. Reeds tijdens het interbellum werd naar de achterban toe een heel ander discours geproclameerd dan wat in de praktijk gerealiseerd werd. Weliswaar gold hier de verzachtende omstandigheid van de moeilijke politieke verhoudingen, maar het bleef toch een vaststelling dat de socialisten van geen enkel fiscaal probleem ooit een politiek breekpunt maakten. Integendeel, van langsom meer opteerden ook zij voor een fiscale onderhandse besluitvorming, die hen deed aansluiten bij de gebruiken van de conservatieven en hun achterban. Toen in 1961 de fiscale hervorming in de steigers stond, opteerde niet alleen de CVP aanvankelijk voor een kaderwet die het parlement terzijde schoof, begrijpelijk als men de posities van de standen bekeek, maar pleitte ook de BSP voor een gelijkaardige formule. Het gemak waarmee tijdens onderhandelingen principiële punten als de opstelling van een vermogenskadaster, de opheffing van het bankgeheim, de controle op dividendborderellen, een adequate fiscale controle enz. werden opgegeven, versterkt alleen maar de overtuiging van een transactionele ad-hocpolitiek die weinig principieel geïnspireerd was. Reeds in de jaren 1920 was dit gebleken toen de fiscale gunstbehandeling van onder meer religieuze congregaties waartegen de toenmalige BWP zich sterk afzette, via de toepassing van de VZW-reglementering veralgemeend werd tot politieke instellingen. Plots werd dit systeem aanvaardbaar, ook al breidde het vooroorlogs gunstregime alleen maar uit en kostte het de gemeenschap handenvol geld.

Het is slechts een van de vele voorbeelden.

Wie zoekt naar een van de oorzaken van de kloof tussen burger en politiek of wie het democratisch deficit wil begrijpen, hoeft zich slechts te verdiepen in de fiscale geschiedenis van dit land.

- (1) Indirecte belastingen taxeren gebeurtenissen (materiële feiten of juridische handelingen). In de praktijk bestaan twee grote categorieën: de verbruiksbelastingen (douane- en accijnsrechten) en de belastingen op juridische handelingen of feiten. Tot deze laatste groep behoren de registratie-, successie-, hypotheek-, griffie- en zegelrechten. De met het zegel gelijkgestelde taksen werden in de jaren 1920 ingevoerd. De belangrijkste was de overdrachtaks, die bij elke overdracht van goederen of diensten werd geheven. Aanvankelijk bedroeg het tarief 1%, net vóór de invoering van de BTW in 1971 was dit opgelopen tot 7%. Het grote bezwaar was dat bij elke overdracht de totaliteit van de goederen (diensten) belast werd, een euvel dat door het regime van de belasting op de 'toegevoegde' waarde (BTW) werd verholpen.
- (2) ALGEMEEN RIJKSARCHIEF (ARA), Ministerraad, 13.10.1919, filmcode 2010.
- (3) C. MAIER, *Recasting bourgeois Europe, stabilisation in France, Germany and Italy in the decade after World War I*, Princeton: Princeton University Press, 1975.
- (4) Het gemiddelde aandeel van de indirecte taxatie in de globale belastingontvangsten lag tijdens het interbellum op 57,64%, tussen 1945 en 1962 op 51,68%.
- (5) IEV, BSP-Bureau, 19 april 1961.
- (6) Pas de découragement. In: *La Gauche*, 13.05.1961.
- (7) IEV, BSP-Bureau, 15 april 1954.
- (8) IEV, Archief Max Buset, nr. 46/c, Deswarte aan Deraedt (voorzitter fiscale commissie BSP), 21 juni 1950.
- (9) KADOC, CVP-Nationaal, nr. 2.4.10.4/12, 29 mei 1948.
- (10) Duitsland, Oostenrijk, Hongarije, Tsjecho-Slowakije, Noorwegen, Griekenland, Polen, Italië, Roemenië, Rusland, enz. In Groot-Brittannië voerde de laboureggering de maatregel in, maar na de verkiezingen van december 1918 schaften de overwegend uit conservatieven bestaande unionisten hem af. In Frankrijk raakte het ontwerp van minister van Financiën Klotz niet door de commissie, omdat alleen de socialisten hem steunden. In Zwitserland werd een matig ontwerp bij referendum weggestemd.
- (12) KADOC, Papieren Louis Delvaux, 1.1.2.1/1, Comité général de l'Union Catholique Belge, 15 december 1921.
- (12) IEV, BSP-Bureau, 22 juni 1944.
- (13) In dit verband moet gewezen worden op de rol van een aantal religieuze congregaties die in het kader van de vrijstelling waarvan VZW's genoten als witwaskantoor fungeerden. De disponibilitaten van de banken waren vrijgesteld. Meubels, juwelen en collecties waren niet onderworpen, terwijl precies een groot gedeelte van het 'zwart oorlogsgeld' daarin was geïnvesteerd. Handelsfondsen ontsnapten eveneens, wat onder meer toeliet grote beboste percelen onder te brengen in een dergelijk fonds. Grote gerealiseerde fortuinen verdwenen ook in de zgn. "boîtes de nuit" en werden niet belast.
- (14) KADOC, Papieren André Dequae (PAD), nr. 848/3: Réunion d'un comité restreint au sujet de la réforme fiscale (s.d.). Het comité kwam bijeen op 31 maart, 1 en 4 april 1961.
- (15) *Parlementaire Handelingen Senaat (PHS)*, 1919/1920, 23 juli 1920, p. 648.
- (16) *Parlementaire Handelingen Kamer (PHK)*, 1922/1923, 25 juli 1923, p. 2351.
- (17) *Parlementaire Stukken Kamer (PSK)*, 1922/1923, nr. 220, p. 1081.
- (18) ARA, Papieren Theunis (PTH), nr. 024, rapport Brusselmans (Katholiek). In de vijf jaren tussen 1920 en 1924 werd op een potentieel van 8320 miljard BEF aan geïnde aandelencoupons en obligatie-intresten slechts 2604 miljard BEF of 31,29% aangegeven.

(19) Resultaat kadastrale perequatie: bedrag KI (in miljoenen BEF):

	Vóór (1930)	Na	Evolutie
Globaal KI	3680	6847 (1934)	+ 76%
Ongebouwd KI	741	815 (1937)	+ 10%

(20) In rechte lijn gold het KI, in collaterale lijn de venale waarde (dit is de verkoopwaarde van een onroerend goed bij gedwongen verkoop).

(21) PHK, 1918/1919, 17 september 1919, p. 1620.

(22) P. de LIEDEKERKE, *Contre les impôts personnels, le point de vue de M. de la Palice*, Bruxelles: A. Dewit, 1930, p. 29.

(23) P. HARMEL, *La famille et l'impôt en Belgique*, Tournai-Paris: Casterman, 1945.

(24) In de bedrijfsbelasting ging de aftrek voor één persoon ten laste van 2 naar 5%, voor vijf personen ten laste van 32 naar 50% en voor acht personen ten laste van 62 naar 100%.

(25) Cf. de amendementen op de wet van 14.02.1950 van de socialistische senatoren Harmegnies en Doutrepont; wetsvoorstel-Van Hellemont nr. 173 (PSK 1949/1950); Amendement De Sweemer op de wet van 08/03/1951, enz.

(26) PHK, 1961/62, 15.06.1962, p. 4: tussenkomst Mev. Fontaine-Borguet (PSB).

(27) PSK, wetsvoorstel Denis nr. 23, zitting 6/12/1901; V. JANSSENS, *De Belgische Frank*, p. 419: koopkracht BEF (1914=100): 1901:88; 1920:455.

(28) KADOC, ACW, nr. 7.4/50.2: gevolg van de niet-indexering van de belastingsschalen: vergelijking netto-belastbare inkomens met dezelfde koopkracht.

Inkomen 1937	Aanslagvoet (%)	Inkomen 1954	Aanslagvoet (%)	Verhogingscoëfficiënt
8 000 BEF	0,5	40 000 BEF	6,12	12,2
10 000 BEF	2,15	50 000 BEF	8,12	3,8
20 000 BEF	3,27	100 000 BEF	15,95	4,8
36 000 BEF	6,17	180 000 BEF	22,4	3,6
50 000 BEF	7,83	250 000 BEF	22,82	2,9
100 000 BEF	10,29	500 000 BEF	32,66	3,2

(29) IEV, 'La charge fiscale', note 29/10/1959.

	België	Nederland	Frankrijk	West-Duitsland
Fiscale en parafiscale druk (% BNP)	23	30	32	34
Belastingdruk op loon staalarbeider	5,62	3,74	0,2	3,85

(30) IEV, Bureau du CG, 07.11.1937.

(31) Na WO I dacht men in Belgische administratieve kringen aan de instelling van een belasting voor diegenen die op de een of andere wijze hun legerdienst niet vervuld hadden. Men opperde zelfs de mogelijkheid om vrijgezellen te belasten, evenals gezinshoofden die na 20 jaar huwelijk nog geen mannelijke erfgenamen hadden(!). Dit idee werd wegens administratieve complicaties verlaten, maar in de aanloop naar WO II dook het opnieuw op. De wet van 10 januari 1940 op de militaire taks zou evenwel nooit operationeel worden. De militaire taks was overigens niet alleen een Belgisch fenomeen, maar werd na WO I in een aantal Europese landen toegepast.

(32) Commissarissen waren de voorlopers van de huidige commissarissen-revisors, die moesten toezien op de inhoudelijke en vormelijke correctheid van de jaarrekening van belangrijke ondernemingen.

(33) Pierre Nothomb in *La Libre Belgique*, 11.04.1938.

(34) J. HOFSTRA, *Socialistische belastingpolitiek*, Amsterdam: NV De Arbeiderspers, 1946.

(35) V. DE RIDDER, De hervorming van het Belgische belastingstelsel. In: *Socialistische Standpunten*, 6(1959), p. 483-484.